

**ÇOCUKLARI SUÇA SÜRÜKLEYEN ÇEVRESEL NEDENLER:
SOSYAL BAĞ VE SOSYAL ÖĞRENME TEORİLERİ IŞIĞINDA BİR
DEĞERLENDİRME**

Radiye Canan BAĞIŞ¹

Öz

Bireysel ve çevresel nedenler çocukların suça sürüklenmesine etki etmekte, bireysel nedenlerin tek başına belirleyiciliği bulunmamaktadır. Çevresel nedenlerin başında aile gelmektedir. Ailede başlayan sosyalleşme sürecinin sekteye uğraması, bu sürecin okul, akran grupları, çalışma yaşamı ve kitle iletişim araçlarının etkisiyle hatalı ve eksik bir şekilde devam etmesi çocukların suça yönelmesine neden olmaktadır. Suçu açıklamaya yönelik olarak biyolojik, psikolojik ve sosyolojik suç teorileri bulunmaktadır. Bu araştırmada sosyolojik suç teorileri üzerinde durulmaktadır. Araştırmanın amacı sosyal bağ teorisi ve sosyal öğrenme teorileri ışığında çocuk suçluluğunun nedenlerinin bir değerlendirmesini yapmaktır. Araştırmada suçun öğrenilen bir davranış olduğu ve bireyin toplumla bağının zayıflamasının suç işleme olasılığını arttırdığı varsayımlarından hareket edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: çocuk, suç, çocuk suçluluğu, sosyal bağ teorisi, sosyal öğrenme teorileri

**ENVIRONMENTAL CAUSES DRIVING CHILDREN INTO CRIME: AN
EVALUATION IN THE LIGHT OF SOCIAL BOND AND SOCIAL
LEARNING THEORIES**

There are individual and environmental causes affecting children to be pushed to crime, where individual reasons alone are not determinant. Family is the leading environmental cause. The interruption of the socialization process that starts in the family and the incorrect and incomplete continuation of this process with the effect of school, peer groups, working life and mass media cause children to turn to crime. There are biological, psychological and sociological crime theories aimed at resolving crime. In this research, the sociological crime theories are dwelled upon. The aim of the research is to evaluate the causes of juvenile delinquency in the light of Social Bond Theory and Social Learning Theories. In the research, the assumptions acted

¹ Dr., Bağımsız Bilim İnsanı, Pamukkale Üniversitesi Sosyoloji Doktora Mezunu, rcananb@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6748-1003

upon are that crime is a learned behavior and that the individual's weakening bond with the society increases the probability of committing a crime.

Keywords: child, crime, juvenile delinquency, social bond theory, social learning theories

Giriş

Çocuk suçluluğu olgusu çocuk ve ergenlere özgü ayrı bir kavram olarak literatürde yerini almaktadır. On sekiz yaşından küçüklerin toplumsal norm ve değerlerden sapan davranışlar sergilemesi ve bu sapan davranışların yasalara göre suç sayılması çocuk suçluluğu olarak tanımlanmaktadır. Çocuk suçluluğu kaygı veren sosyal bir problemdir. Dünyada yoksulluk, gelir dağılımı adaletsizliği, işsizlik, eğitimsizlik, göç ve düzensiz kentleşme gibi sorunlar sürmektedir. Bu sorunların süregelmesi çocukları suça iten ortamları hazırlamaktadır. Çocuklar çeşitli nedenlerle suça sürüklenmektedir. Ekonomik nedenler ve sosyal çevre bu nedenlerin başında gelmektedir. Çocuklar suçlu olarak doğmazlar. Suç öğrenilen bir davranıştır. Dolayısıyla çocuklar ancak içinde buldukları sosyal çevrede suç davranışını öğrenerek suçlu çocuğa dönüşebilirler.

Bu çalışmada öncelikle çocuk suçluluğu olgusuna değinilecek ve tarihsel süreçte çocuk suçluluğunun gelişimine bakılacaktır. Daha sonra, çocukları suça sürükleyen nedenler üzerinde durulacaktır. Kavramsal çerçeve çizildikten sonra suçla ilgili sosyolojik kuramlar genel olarak değerlendirilecek ve sosyal bağ ve sosyal öğrenme teorileri ışığında araştırmanın kuramsal çerçevesi çizilecektir. Ardından sonuç kısmına ve çocuk suçluluğunu azaltmaya yönelik önerilere yer verilecektir.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Çocuk Suçluluğu Olgusu

Çocuk ve suç yan yana gelmesi istenmeyen kavramlardır. Ne yazık ki, çocuk ve suç kavramları bir araya geldiğinde çocuk suçluluğu olgusundan söz edilmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, on sekiz yaşından küçük olan herkes çocuktur. On sekiz yaşından küçükler çocuk olarak kabul edildiğinde çocuk kavramının ergen olarak tanımlanan yaş grubunu da içinde barındırdığını belirtmek gerekir. Yavuzer'in (1993) ifade ettiği gibi, "ergenlik dönemi, çocuğun hızlı bir bedensel ve ruhsal gelişim dönemidir. Bu hızlı gelişimin yarattığı dengesizliğin, bilgi ve deneyim eksikliğiyle de bir arada bulunması, gencin sosyal normlara uyum göstermesini büyük ölçüde zorlaştırır" (s. 33).

Sosyal normlardan sapma davranışı, yasalar tarafından cezai yaptırıma bağlanırsa suç davranışına dönüşür. On sekiz yaşından küçük bireylerin kanunen suç sayılan antisosyal

davranışlarda² bulunması çocuk suçluluğu olarak tanımlanabilir. Akyüz'ün (2011) belirttiği gibi, günümüzde çocukları korumak ve onların kişiliklerinin ve geleceklerinin zedelenmemesi için 'suça sürüklenen çocuk' kavramı kullanılmaktadır. Nitekim, Çocuk Koruma Kanunu'nda suçlu çocuk denilmekten sakınılmakta, suça sürüklenen çocuk kavramına yer verilmektedir. Çocuk Koruma Kanunu'na göre suça sürüklenen çocuk, "kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen" çocuktur (3/a [2]).

Toplumsal bir olgu olan çocuk suçluluğunun günümüzdeki anlamına belirli bir tarihsel süreçten geçilerek ulaşılır. Bu bağlamda çocuk suçluluğunun tarihsel olarak bir değerlendirmesini yapmak önemlidir.

Çocuk suçluluğunun tarihsel gelişimi.

Çocuk suçluluğunun tarihsel gelişiminin, çocukluk olgusunun tarihsel gelişimiyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Çocukluk toplumsal olarak yaratılmıştır. Tarihte uzun bir süre çocukluk diye bir kategoriden söz edilmemiştir. Antik dönemde çocuklar babanın mülkiyetinde olmuş, çocuğa olumsuz değer atfedilmiştir. Ortaçağ Avrupa'sında çocuğa yönelik olumsuz bakış değişmemiş, çocuklar küçük yetişkinler olarak görülmüştür. Bu dönemlerde nasıl ki çocukluk kategorisi ortaya çıkmamışsa, çocuk suçluluğu olgusundan da bahsedilmemiştir. Birer yetişkin gibi görülen çocuklar, suç işlemeleri durumunda yetişkinlerle aynı muamelelere maruz kalmışlardır. Feodal düzenin çözülmesiyle çocuğa bakışta değişmeye başlamıştır. Feodal üretim biçiminden kapitalizme geçişle yeni bir toplumsal sınıf olan burjuvazi doğmuştur. Franklin'in (1993) belirttiği gibi, "bu geçiş, iş bölümünde kaçınılmaz bir artışla birlikte kentleşme ve sanayileşmeyi de doğurmuştur" (s. 27). Okullaşma artmış, orta ve üst sınıfın çocukları yetişkinlerin dünyasından ayrılarak eğitime yönlendirilmiştir. Bu sınıfların çocuklarının içine dahil olduğu çocukluk kategorisi ortaya çıkmıştır. Alt sınıfın çocukları ise, yetişkinlerle birlikte sanayileşmenin getirdiği çalışma mekanı olan fabrikalarda çocuk işçi olarak çalışmış, çocukluk onların uzağında kalmıştır.

On yedinci yüzyılda toplumsal değişim, hızlı nüfus artışı ve üretim miktarında artışların meydana gelmesi, çocukların suç oranlarında da artışa neden olmuştur. Feodal düzenin çözülmesiyle kırdan kente yoğun göç yaşanmıştır. Aç kalmamak için göç yollarında olan insanlar geçtikleri yerleri yağmalamış, hırsızlık yapmışlardır. Yoksulluğun ve açlığın gölgesinde yaşamını sürdürmeye çalışan çocukların suç işlemesi yaygınlaşmaya başlamıştır.

² Antisosyal davranış "başkalarına ve topluma karşı işlenen töretanımsız ve yasadışı davranışlardır. Antisosyal davranışlar çoğunlukla suç ve saldırganlıkla birlikte görülürler" (Çetin, 2002 akt. Bilgin, 2019).

Artan çocuk suçluluğunun yaptırımını ise ağır olmuştur. Nitekim, 1780'lerin sonlarına kadar iki yüzden fazla çocuk idam edilmiştir (Ümit, 2007, s. 28-29).

Batılı ülkelerin çocuğa bakışındaki diğer değişiklik on dokuzuncu yüzyılda olmuştur. Aksel'in (2014) belirttiği gibi, çocuk suçluluğunu günah olarak gören toplumlar, suçluluğun nedenini aile ve bazı toplumsal bozukluklarda aramaya başlamışlardır. Suçlunun reformu görüşü ortaya çıkmıştır. Genç suçluların eğitilerek topluma kazandırılmaları hedeflenmiştir. Çocuk mahkemeleri kurulmuş ve çocuk suçlular için yetişkinlerinkinden farklı yasalar çıkmıştır. Çocukların yetiştirilmesinde devletler daha etkin hale gelmiştir. Çocuk emeğini azaltan ve eğitimi zorunlu kılan yasalar çıkarılmıştır. Batı'da çocukların yetişkinlerden ayrı olarak yargılanması 1900'lerin başlarında gerçekleştirilirken; Türkiye'de ise, Çocuk Mahkemeleri Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkındaki Kanun ancak 1982'de yürürlüğe girebilmiş, 2005 yılında ise önemli bir adım olan Çocuk Koruma Kanunu çıkarılmıştır (s. 5-6).

Suç olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak çocuk suçluluğu olgusu görece yeni bir kavramdır. Toplumsal koşullara bağlı olarak ortaya çıkan çocuk suçluluğu günümüzde hâlâ sosyal bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Çocuk suçluluğu ile mücadelede çocukları koruyucu yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Çocukların çeşitli faktörlerin etkisi altında suça sürüklendiğine vurgu yapılmakta, çocuk suçluluğunun nedenlerini ortaya çıkaran çalışmalara önem verilmektedir. Bu bağlamda çocukları suça sürükleyen nedenlere değinmek yerinde olacaktır.

Çocukları Suça Sürükleyen Nedenler

Çocuk suçluluğunu önleyebilmek ve suça sürüklenmiş çocukları yeniden topluma kazandırabilmek için çocuk suçluluğunun nedenlerinin anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Çocukları suç davranışına sürükleyen nedenler bireysel ve çevresel nedenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu başlık altında öncelikle bireysel nedenlere kısaca değinilecek, ardından çevresel nedenler üzerinde durulacaktır.

Bireysel nedenler.

Çocuk suçluluğunu bireysel nedenlere dayandıran görüşler çocukların biyolojik ve psikolojik nedenlerden dolayı suç işlediklerini ortaya koymaktadır. Biyolojik görüşü savunanlara göre çocukların fizyolojik, genetik ve yapısal farklılıklara sahip olması onları suç işlemeye yatkın hale getirebilmektedir. Zeka geriliği, epilepsi, akıl hastalıkları, psikopatoloji ile suça yatkınlık arasında tutarlı ilişkinin olduğunu iddia eden psikolojik görüşler de vardır (Ümit, 2007, s. 68).

Bireysel nedenler tek başına çocuğun suç işlemede yeterli değildir. Konanç'ın (1974) belirttiği gibi çocuğun fizik ve psikolojik yapısındaki kalıtsal ya da sonradan ortaya çıkmış aksaklıklar ancak suç işlemeye elverişli bir ortamda etkili olabilmektedir (s. 543).

Çevresel nedenler.

Çocuğun suç işlemede çevresel nedenler, bireysel nedenlerden önce gelmekte, suç ortamına zemin oluşturmaktadır. Çocuk suçluluğunda çevresel nedenlerden kastedilen, çocuğun ailesi ve aile dışı çevresinden (okul, akran grubu, çalışma yaşamı ve kitle iletişim araçları) kaynaklanan nedenlerdir. Suça sürüklenmiş çocuklarla ilgili alanyazın, “çocuğun suça ilişkilenebilmesine neden olan etkenlerin aynı zamanda çocuğun toplumsallaşmasını belirleyen sosyolojik gruplar olduğunu” (Akalin, 2000, s. 524) ortaya koymaktadır.

Aile.

Aile, çocuğun ilk çevresi ve ilk toplumsallaşma kurumudur. Çocuğun doğumundan itibaren başlayıp, ömür boyu devam eden toplumsallaşma sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesinde ailenin önemi büyüktür. Aile kurumunda yaşanan olumsuzluklar çocuğun toplumsallaşma sürecini olumsuz etkileyebilmekte ve çocuğu suça itebilmektedir.

Anne ve babanın çocuğuna yönelik ilgi ve sevgisinin yetersiz olması, çocuğunu korumadan yoksun bırakması, çocuğuyla sağlıklı iletişim kuramaması, aile üyelerinin birbirlerine karşı olumsuz tutum ve davranışları, aile içi şiddete başvurulması gibi olumsuz aile içi ilişkiler çocuğun suça yönelmesine sebebiyet verebilmektedir (Ağaoğlu ve Terzi, 2008; Ereş, 2009; İçli, 2016; Konanç, 1974; Yavuzer, 1994).

Aile içi disiplin tarzı da çocuğun sosyalleşme sürecinin işleyişinde ve çocuğun suçluluğunda önemli bir etkidir. Disiplin, “bireylerin içinde yaşadıkları topluluğun genel düşünce ve davranışlarına uymalarını sağlamak amacıyla alınan önlemlerin tümüdür” (Dönmezer, 2009, s. 180). Bir ailede disiplinin olması için tutarlı bir yöntemin izlenmesi gerekmektedir. Ebeveynlerden birinin baskıcı ve katı bir tutum sergilediği bir durumda diğerinin hoşgörülü ve umursamaz davrandığı ailelerde tutarsız bir disiplin anlayışı söz konusu olmaktadır. baskıcı ve katı disiplin yönteminin hakim olduğu ailelerde çocuk aşırı derecede kontrol altında tutulmakta, çocuğun istekleri görmezden gelinmektedir.

Tutarsız, katı, hoşgörüden uzak ve baskıcı disiplin uygulaması çocukların olumsuz davranışlarda bulunmasına ve itaatsiz yetişmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan çocuğu tümüyle dürtü ve istekleri doğrultusunda serbest bırakan aşırı hoşgörülü ya da umursamaz disiplin anlayışı başkalarının zararına isteklerine doyum arayan bencilce davranışların ortaya çıkmasına yol açacaktır (Yavuzer, 1994, s. 138).

Suçlu çocukların ailelerinde hatalı disiplin anlayışları söz konusu olabilmektedir. Örneğin, Glueck'ler, "2000 suçlu çocuk üzerine yaptıkları araştırmada, çocukların %85'inin uygunsuz nitelikte bir disiplin anlayışı içinde olduklarını ifade etmektedirler" (Dönmezer, 1975 akt. Sözen, 1986, s. 270).

Parçalanmış aile yapısı çocukları suça itebilmektedir. Anne veya babanın boşanma, ölüm, aileyi terk veya başka yerde çalışmaya gitme gibi herhangi bir sebeple aileden uzaklaşması çocuğun psikolojik gelişimini engelleyen duygusal boşluklara yol açmaktadır. Bu hallerde çocuğun sevgi ve korunma ihtiyacının tatmin edilememesi, özdeşim kurabilmek için gerekli örnekten mahrum kalması söz konusudur. Ayrıca ailenin en büyük çocuğu aileden uzaklaşan baba veya annenin yerini almak durumunda kaldığında bazı psikolojik problemlerle karşılaşabilmektedir (Konanç, 1974, s. 549). Parçalanmış aile yapısı, çocuğun sosyalleşme sürecinin işleyişini aksatmakta ve hatalı ve eksik sosyalleşmeye yol açabilmektedir. Bunun sonuçlarından biride suçtur (Uluğtekin, 1991 akt. Akalın, 2000, s. 525). Nitekim Yavuzer'in (1994) araştırmasında suçlu gençlerin %22'sinin parçalanmış ailelerden geldiği görülmektedir.

Ailenin ekonomik durumu çocuk suçluluğunda önemli bir belirleyicidir. Çocuk suçluların büyük bir bölümü ekonomik durumu yetersiz olan yoksul ailelere mensupturlar. Yoksul aileler genellikle kalabalık olup, elverişsiz ve yetersiz konuta sahiptirler. Öyle ki, gelir sıkıntısı ile birlikte aile büyüklüğü ve konut sorunu çocuğu anti-sosyal davranışlara yöneltebilmektedir (Konanç, 1974; Yavuzer, 1994). Ekonomik nedenlerin yanı sıra eğitim düzeyi de çocuk suçluluğunu etkilemektedir. Yelken'in (2011) belirttiği gibi, "ailenin ve çocuğun eğitim seviyesi düştükçe suça karışma oranı yükselmekte, ailenin eğitim durumu yükseldikçe çocuğun suça karışma oranı düşmekte ve yok olmaktadır" (s. 186).

Ailede suçlu bireylerin olması ile çocuk suçluluğu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğuna dair yapılmış araştırmalar vardır. Bu araştırmalara göre çocuk suçluların önemli bir bölümünün ailesinde suç işlemiş bireyler bulunmaktadır. Örneğin, Yavuzer'in araştırmasında çocukların %54'lük önemli bir oranının ailesinde hüküm giymiş suçlu bulunmaktadır. Ferguson, babaları suçlu olan çocukların, diğer çocuklara oranla iki kat daha fazla suç işlediklerini öne sürmekte; ağabeyleri suçlu olan çocukların diğer çocuklara oranla üç kat fazla suçlu olduklarını saptamaktadır (Yavuzer, 1994, s. 147-148). Ailesinde suçlu olan bireyler bulunan çocuklar, onlarla özdeşim kurabilmektedirler. Çocuğun ailesindeki suçlu kişiyi kendisine rol model seçmesi çocuğun kişiliğine olumsuz yansıyabilmektedir. Öyle ki,

çocuk ailesindeki suçlu kişiyi örnek göstererek suç işlemeyi kendince haklı gösterecek gerekçeler üretebilir.

Ayrıca ailede alkol/madde kullanan bireylerin olması çocuğun antisosyal davranışlar sergilemesinde etkili olabilmektedir. Nitekim, Akalın ve Öter'in tutuklu çocuklar üzerine yaptıkları araştırma, aile/akrabalarda madde kullananların oranının %23.3, alkol kullananların oranının ise %40 olduğunu ortaya koymaktadır (akt. Akalın, 2000, s. 527). Alkol ya da madde kullanan aile bireylerini örnek alarak alkol/madde kullanmaya başlayan çocuklar, bu maddelerin etkisiyle sağlıklı bir düşünce yapısından uzaklaşarak suç işleyebilmektedirler.

Ayrırcı Birliktelikler Kuramının sahibi olan Sutherland özellikle, çocuk suçluluğu-aile ilişkisini incelerken ailede başka suçlu kişilerin bulunması, yetersiz ebeveyn kontrolü, ihmal, parçalanmış aile, işsizlik, geçim sıkıntısı gibi aile özelliklerine önem vermektedir (İçli, 2016, s. 130).

Okul ve eğitim düzeyi.

Eğitim düzeyi ile suçluluk arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğuna yönelik araştırmalar mevcuttur. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle çocuğun suç davranışında bulunma eğilimi azalmaktadır. Alan yazın incelendiğinde çocuk suçluların önemli bir kısmının düşük eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Güleç, Yenilmez, Günay ve Seber'in (2002) yaptığı araştırmada suç isnad edilen çocukların %75.2'si ilkokul ve altı eğitim düzeyine sahiptir. Avcı'nın (2008) tutuklu çocuklar üzerine yaptığı araştırmaya göre çocukların %83.3'ü eğitimlerini tamamlayamadan öğrenimlerinin herhangi bir basamağında okullarını terk etmişlerdir. Topses'in (2013) hükümlü çocuklarla yaptığı araştırmada katılımcıların %58.2'sinin ilkokuldan daha ileri bir eğitim basamağıyla hiç karşılaşmamış olduğu görülmektedir.

Çocuğun aileden sonra sosyalleşmesini sürdürdüğü ilk kurum okuldur. Sosyalleşirken toplumsal değer ve normları öğrenen çocuğun bu öğrendiklerini şekillendirmesinde okulun önemli bir rolü bulunmaktadır. Sosyalleşme sürecinde okul, çocuğu eğitime işlevine sahiptir. Çocuk eğitim sürecinde ne kadar başarılı olursa, sosyalleşmesi de o kadar sağlıklı olur. Yavuzer'in (1994) de ifade ettiği gibi, okul işlevini herhangi bir sebeple yerine getiremediğinde, bireyin başarısı, gelişimi, çevresine uyumu ve ruh sağlığı olumsuz yönde etkilenmektedir (s. 162). Dolayısıyla yetersiz eğitim, yetersiz sosyalleşmeye yol açmaktadır. Bunun sonucunda da suç davranışı ortaya çıkabilmektedir. Öyle ki, okul başarısızlığı, okuldan kaçma, okulu terk etme, disiplin cezası alma gibi davranışları beraberinde getirebilmektedir.

Okul başarısızlığı, çocuğun okulla ilgili diğer antisosyal davranışlara yönelmesinde ve suça yönelmesinde önemli bir göstergedir. Çocuğun okul başarısı düştükçe, suçlu olma olasılığı artmaktadır (İmamoğlu, 2015). Okul başarısızlığı ile okuldan kaçma arasında yakın bir neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Bazen okul başarısızlığı okuldan kaçmanın en önemli nedeni olabilirken, bazen de bunun tersi söz konusu olabilmektedir (Kart, 2003 akt. İmamoğlu, 2015).

Uluğtekin'in (1991) yaptığı araştırmaya göre, suçlu çocukların %69'unun, kontrol grubu çocukların %18'inin okulda başarısız oldukları, suçlu çocukların %56'sının, kontrol grubu çocukların ise %23'ünün okuldan kaçtıkları görülmektedir. Akalın ve Öter tarafından Paşakapısı Cezaevinde kalan çocuklarla yapılan araştırmada ise, tutuklu çocukların %82'sinin okulda başarısız oldukları, %68'inin okuldan kaçtıkları ortaya çıkmaktadır (akt. Akalın, 2000)

Akran grubu.

Çocuğun sosyalleşmesinde etkili olan diğer bir unsur akran grubudur. Ergenlik döneminde çocukların ilgisi aileden uzaklaşarak akran gruplarına kaymaktadır. Bu dönemde çocuğun sapan akranlarla birlikteliği, onun sağlıklı gelişimini sekteye uğratabilmekte ve suç davranışında bulunmasına neden olabilmektedir. İmamoğlu'nun (2015) belirttiği gibi, "olumsuz akran etkilerinin bir sonucu olarak genç; kimliğini kazanma çabası sırasında gruba ait olma, grup onayını yitirmeme uğruna sapan davranışlara yönelebilmektedir" (s. 116).

Akran grubu içinde suça karışmış, alkol/madde kullanan, okulda disiplini bozan, çeteleşen, derslerle ilgilenmeyen çocukların olması antisosyal davranışları arttıran risk faktörleridir. Nitekim, "suçlu arkadaşı olan ergenlerin suçlu arkadaşı olmayanlara göre on kat daha fazla suça eğilimli oldukları belirlenmiştir" (DeMatteo ve Marczyk, 2005 akt. Aksel, 2014). Erkan (1995) tarafından yapılan araştırmaya göre suç işlemiş çocukların %62.5'i suç işlemiş diğer çocuklarla arkadaştır. Suçlu çocukların %63.5'i yaptıkları suçu arkadaşlarıyla birlikte gerçekleştirmişlerdir (akt. Aksoy ve Ögel, 2004). Cömert'in (2018) yaptığı araştırmada çocukların %72,2'lik büyük çoğunluğunun arkadaşları arasında en az bir ve daha fazla kez suça karışmış çocukların olduğu görülmüştür.

Akers'in sosyal öğrenme teorisi çerçevesinde akran gruplarının sosyalleşme sürecinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ancak Akers burada sapmış ve yanlış değer ve normların öğrenildiği ve aktarıldığı aksi sosyalleşmeden bahsetmektedir. Bu bağlamda çocuklar sapmış akranların bulunduğu çevrelerde suç işlemeye motive olmakla birlikte sapmış değerleri ve suçu rasyonelleştirmeyi de öğrenmektedirler (Saltık, 2011, s.79).

Erken yaşta çalışma zorunluluğu.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de çocuk işçiliği sorunu kanayan bir yara olmaya devam etmektedir. Dünyada çocuk işçi sayısı ILO'nun raporuna göre 152 milyon olarak görülmektedir. Türkiye'de ise çocuk işçilerin sayısı 2 milyona yaklaşmış durumdadır³. Çocuk işçilerin önemli bir kısmı aile gelirine katkıda bulunmak için erken yaşlardan itibaren çalışma yaşamına atılabilmektedirler. Bu çocukların bir kısmı okulla birlikte çalışmaktadırlar. Çocuğun çalışması onun okul başarısını olumsuz etkileyebilmekte ve çocuk çalışmayı seçerek okuldan ayrılabilir. Okulun korunaklı ortamında olması gereken çocuklar, bunun yerine sağlıklı ve güvenli olmayan, onların bedensel, zihinsel, ahlaki gelişimlerini engelleyen, onları eğitimden ve oyundan yoksun bırakan ortamlarda çalışabilmektedirler. Öyle ki, bu çocuklar okulda arkadaşları ve öğretmenleriyle sosyalleşmesini sürdüreceği yerde, işyerinde kendisinden yaşça büyüklerin olduğu bir ortamda sağlıksız bir şekilde sosyalleşmektedirler (Bağış, 2017).

Okulun korunaklı ortamında olması gereken çocuklar, bunun yerine sağlıklı ve güvenli olmayan, onların bedensel, zihinsel, ahlaki gelişimlerini engelleyen, onları eğitimden ve oyundan yoksun bırakan ortamlarda çalışabilmektedirler. Öyle ki, bu çocuklar okulda arkadaşları ve öğretmenleriyle sosyalleşmesini sürdüreceği yerde, işyerinde kendisinden yaşça büyüklerin olduğu bir ortamda sağlıksız bir şekilde sosyalleşmektedirler (Bağış, 2017).

Ailesinin ve öğretmenlerinin denetimi dışında çalışma yaşamının korunaksız ortamında kalan çocuklar, alkol, uyuşturucu madde gibi kötü alışkanlıklar edinebilmekte, suça sürüklenebilmektedirler. Kendilerine uygun rol model seçme şansını önemli ölçüde yitiren çocuklar iş yeri ve çevresindeki suç davranışında bulunan insanlarla etkileşimde bulunarak onlarla özdeşim kurabilmektedirler.

Kitle iletişim araçları.

Kitle iletişim araçlarının yaygın hale gelmesiyle erken yaşlardan itibaren çocuklar suça ilgili görsel ve işitsel yayınlara maruz kalmaktadırlar. Televizyon, internet, gazete, dergi ve kitaplar kitle iletişim araçlarının başında gelmektedir. Özellikle televizyonda şiddet içerikli programlar/diziler çocukların hatalı sosyalleşmesine neden olabilmektedir. Çocuklar şiddet içeren dizilerde gösterilen hayatlara özenebilmekte, dizilerin kahramanları ile kendilerini özdeşleştirebilmektedirler. Yavuzer'in (1994) belirttiği gibi, "televizyon dizi kahramanı, çeşitli davranış ve hareketleriyle, çocuktaki saldırganlık dürtülerini harekete geçirebilir ve onu saldırgan yapabilir" (s. 245). Çocukların internette uygunsuz, yasadışı sitelere girmesi, şiddet içerikli oyunlar oynamaları da onları suç davranışına yöneltebilmektedir (Avcı, 2008). Akers'in sosyal öğrenme teorisi çerçevesinde çocukların televizyonda ve internette gördüklerini taklit ederek suç davranışına yönelebildiği söylenebilir.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/1432857/Cocugun_yuku_agir.html

Gazete ve dergilerin de suçluluğu yaygınlaştırmada önemli rolleri bulunmaktadır. Bunlar şöyle özetlenebilmektedir:

Suç tekniğini öğretmek; suçu olağan, çekici, hatta heyecanlı, yararlı bir faaliyet olarak göstermek; suçluya saygın bir kişilik vermek; suçluyu cana yakın, sempatik bir kişi olarak sunmak; adaletten kurtulmanın kolay olduğunu telkin etmek; adalet mekanizmasını ve polisi gülünç şekillerde göstermek; suçun adeta reklamını yapmak ve ücret aracı haline getirmek vb.” (Yavuzer, 1994, s. 243).

Kitle iletişim araçlarının etkisiyle suç davranışını öğrenen ve suça ilişkin olumlu tanımlamalara maruz kalan çocuklar, gerçek hayatta görüp öğrendiklerini uygulamaya kalkabilmektedirler. Nitekim çocuk suçluluğuna ilişkin yapılan araştırmalardan Erdoğmuş’un (1989) Elazığ Çocuk Islah Evinde yaptığı araştırmaya göre çocukların %60’ı suç işlemeyen önce şiddet-macera içerikli filmler seyretmektedirler. Kunt’un (2003) araştırmasında da Ankara Keçiören Islah Evinde kalan çocukların %75’inin şiddet içerikli filmler izlemeyi tercih ettikleri görülmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Suç konusunda sosyolojik teoriler çeşitli şekilde sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada, Siegel (1989) tarafından yapılan sosyal yapı, sosyal süreç ve çatışma teorileri şeklindeki üç gruba sınıflandırma temel alınmaktadır. Sosyal yapı teorileri kendi içinde dört alt gruba ayrılmaktadır. Bunlar; fonksiyonalist teoriler, gerilim teorileri, alt kültürel teoriler ve sosyal ekoloji teorileridir. Sosyal süreç teorileri içinde sosyal öğrenme ve davranış teorileri, kontrol teorileri ve etiketleme teorisi yer almaktadır (İçli, 2016, s. 96-97). Bu araştırmanın kuramsal çerçevesi, sosyal süreç teorileri arasında yer alan sosyal bağ ve sosyal öğrenme teorilerine dayanmaktadır. Araştırmanın kuramsal çerçevesi çizilmeden önce genel olarak diğer suç teorilerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Durkheim’in suçun yapısal-fonksiyonel sınırlanması teorisi, ilk sosyolojik suç teorisi olarak kabul edilmektedir (Demirbaş, 2016, s. 140). Durkheim’a göre suç evrenseldir; bütün toplumlarda görülür. Suç ‘normal’ bir olgudur. Toplumun heterojen bir yapıda olmasından dolayı bazı bireylerin toplumun ortak değer ve normlarından sapma göstermesi ve suç davranışında bulunması kaçınılmaz olmaktadır. İnsanların sapan ve suç teşkil eden davranışlarına ceza uygulanmaktadır. Durkheim, cezalandırmanın işlevinin suçu ortadan kaldırmak olmadığını, ortak duyguların güçlenmesi için gerekli olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle suç işlevseldir. Suç bazen yararlı da olabilir. Suç oranlarının yükselmesi toplumun sosyal değişmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir (İçli, 2016; Oktik, 2013, s. 11).

Merton'un geliştirdiği gerilim teorisinde Durkheim'dan ödünç aldığı anomi kavramı kilit rol oynamaktadır. Durkheim'ın anomi kavramı bir tür kuralsızlık ve normsuzluk durumuna işaret etmektedir. Merton'a göre anomi, "kültürel amaçlar ve bu amaçlara ulaşmayı sağlayacak kurumsal araçlar arasındaki bir kopukluğun sonucudur" (Polama, 2007, s. 55). Toplumun bireylere dayattığı amaçlar ile bu amaçlara ulaşmayı sağlayacağı imkanların uyumsuz olması gerilim ortaya çıkarır ve anomi başlar.

Geleneksel alt kültür teorisi suçluluğun oluşmasında grup baskısı üzerine çok büyük vurgu yapmaktadır (Johnson, 1979, s. 7). Suçun nedenlerini alt kültür ile ilişkilendiren teoriler, Durkheim ve Merton'un anomi teorisinden etkilenmekte; çocuk suçluluğunu açıklarken, suçun özellikle alt sınıfa mensup erkek çocuklar arasında yaygın olduğunu ve çetelere katılımı kendini gösterdiğini vurgulamaktadır. Alt kültürel teorilerin öncüleri arasında yer alan Cohen, kişileri suç işlemeye yönelten gerilimin kaynağının kültürel amaçlara ulaşamamak kadar, orta sınıf statüsünden de yoksun kalmalarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Alt sınıfa mensup çocuklar orta sınıf değerlerine göre yetişmiş olmalarına rağmen, bu sistem içinde başarılı olamazlar. Bu nedenle orta sınıfa düşman olurlar. Elde edemedikleri statüye suç işleyerek ulaşmaya çalışırlar (Demirbaş, 2016, s. 143). Bu çocukların orta sınıfa olan düşmanlıkları, onları alternatif olarak gördükleri çete kültürü içine itmektedir.

Suç ekolojisi yaklaşımı, insanların suçluluğuna içinde yaşadıkları sosyal ortam ve koşulların neden olduğunu öne süren yapısal bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın öncülerinden olan Park ve Burgess yoğun göç alan Şikago kentinde yaptıkları araştırmada, kentin fabrikalarda çalışan göçmenlerin ve yoksul işçilerinin yaşadığı, nüfus hareketliliğinin hızlı yaşandığı, sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bölgesinde suç oranlarının yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca kent merkezinden uzaklaştıkça suçluluk oranının azaldığı sonucuna ulaşmışlardır (Başbüyük ve Karakuş, 2012, s. 50). Shaw ve Mckay de bu yaklaşımı kullanmışlardır. Yaptıkları araştırmalar sonucunda kent merkezinde bireylerin değişmesine rağmen süregelen işsizlik, yoksulluk, göçmenlik nedeniyle yaşamın ve suçluluk oranının değişmediğini görmüşlerdir. Bu bölgede etnik heterojenlik, yoksulluk, nüfus hareketliliği, işsizlik ve sağlıksız etkileşimin birlikteliğinin bölgenin temel sorunu olan sosyal düzensizliği açıkladığını ve bireyleri suça iten en önemli unsurlar olduğunu saptamışlardır (Oktik, 2013, s. 18-19).

Etiketleme teorisyenlerine göre suçluluk, suçlular ile suçlu olmayanların karşılıklı sosyal etkileşiminin bir ürünüdür. Onlar, sosyal etkileşimde bulunan öğretmen, polis,

komşu, ebeveyn, arkadaş gibi insanların bireye suçlu etiketini yapıştırdıkları için bireyin suçlu olduğunu öne sürmektedirler. Bu teorisyenler, suçlu gibi etiketlerin negatif olduğunu ve kişiye zarar verdiğini kabul etmektedirler (Siegel, 1989 akt. İçli, 2016).

Sosyal çatışma anlayışında, sapma ile sosyal eşitsizliğin ekonomik alt yapı doğrultusunda ilişkilendirilmesi söz konusu olmaktadır. Çatışma anlayışı, suçun ve kimin suçlu olduğunun toplumda gücü elinde bulunduranlar tarafından tanımlandığını ileri sürmektedir. Çatışma yaklaşımına göre, toplumda norm ve değerler ile yasalar güçlüler tarafından belirlenmektedir. Gücsüzler ise sapkın olma riskiyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla sapmanın kaynağı sosyal eşitsizliktir (Oktik, 2013, s. 26).

Sosyal bağ ve sosyal öğrenme teorileri ışığında çocuk suçluluğu.

Bu başlıkta öncelikle sosyal kontrol teorisi olarak da ifade edilen sosyal bağ teorisine değinilecektir. Bireyin toplumla bağı ile suç olgusu arasında ilişki olduğunu savlayan sosyal bağ teorisinin sahibi Hirschi'dir. Çocuk suçluluğunun sosyal kontrol teorisini geliştiren Hirschi, teorisini Durkheim'in ifadelerinden hareketle formüle etmektedir. Durkheim'a göre, kişinin ait olduğu grup zayıfladıkça birey giderek daha az bağımlı olur ve sadece kendine bağımlı hale geldiğinde başka kural tanımaz (İçli, 2016, s. 138). Sağlıklı bir sosyalleşme süreci yaşayamayan çocukların toplumla bağı zayıflar ve onlar topluma karşı sorumsuz davranışlar sergilemeye başlarlar. Toplumsal norm ve değerlerden sapma gösteren bu çocuklar için toplumda kontrol mekanizması etkin bir şekilde işlemezse onların suç işlemesinin önüne geçilemez.

Sosyal bağ teorisine göre suçu engelleyen toplumsal bağların; bağlılık, adanmışlık, sürekli meşguliyet ve inanç olmak üzere dört bileşeni bulunmaktadır. *Bağlılık* bileşenine göre, çocukların özellikle aileleri ve sosyal ortamlarını oluşturan insanlarla bağlarının güçlü olması ve onlarla yakın ilişkiler geliştirmesi, çocukların suça yönelmesini engelleyebilmektedir. *Adanmışlık* bileşeni, amaç ve idealleri gösterge olarak almaktadır. Buna göre belli bir amacı olan, kendini ailelerine ve kariyerlerine adayan bireylerin suç işleme olasılıkları belli amacı ve ideali olmayan insanlara oranla daha az olmaktadır. *Sürekli meşguliyet* bileşenine göre, bireylerin kendilerini sürekli meşgul olacağı faydalı ve güzel uğraşları olmazsa, bu kişiler faydasız, toplum için zararlı işlere ve antisosyal davranışlara yönelerek suç işleyebilirler. *İnanç* bileşeni ise, insanların toplumsal bir kuralı çiğnemesi o kuralın geçerliliğine, kendisi ve toplum için faydasına inanmamalarından kaynaklanmaktadır. İnsanların toplumsal kuralları ihlal etmemeleri isteniyorsa, insanlara bu kuralların toplumun yararına olduğu ve insanlara faydalı olduğu inandırılmalıdır. (Dolu, 2013, s. 8-9). Kısacası, Hirschi gençlerin güçlü bir

şekilde ebeveynlerine, akranlarına ve okula bağlandığında, eylemin geleneksel çizgilerine kendilerini adadığında, geleneksel aktivitelere katıldığında ve toplumun ahlak kurallarının geçerliliğine inandığında suç işleme ihtimallerinin daha az olacağını öne sürmektedir (Özbay ve Özcan, 2006, s. 713).

Sosyal öğrenme teorisi, sosyal süreç teorileri arasında yer alan bir diğer teoridir. Bu araştırmada sosyal öğrenme teorilerinden Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler Kuramı ve Akers'in Sosyal Öğrenme Teorisi üzerinde durulacaktır. Sutherland'e göre, suçlu davranış öğrenme sürecinin bir ürünüdür. Sutherland, suçlu davranışın karşılıklı iletişim içinde ve bireye yakın gruplar içinde öğrenildiğini belirtmektedir. Birey, karşılıklı iletişimde suçun nasıl işleneceğine ilişkin teknikleri ve suç işlemesini haklı çıkaracak tanımlamaları öğrenir. Birey, suç işlemeyi uygun gören tanımlamalara, suç işlemeyi uygun görmeyen tanımlamalardan daha fazla maruz kalırsa suç işler. Sutherland, suçlu davranışın çocuklukta öğrenildiğini, suça uygun ortam meydana geldiğinde, bireyin suçlu davranış kalıplarıyla ve suçlu gruplarla görüşme sıklığı ve yoğunluğuna bağlı olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (Demirbaş, 2016; Dolu, 2013; İçli, 2016; Sokullu-Akıncı, 2010; Ümit, 2007).

Akers, Sutherland'ın Ayırıcı Birliktelikler Teorisinden hareketle kendi sosyal öğrenme teorisini geliştirmiştir. Akers'in kuramı ayırıcı birliktelikler, tanımlamalar, ayırıcı pekiştirme ve taklit olmak üzere dört bileşene dayanmaktadır. Demirbaş'ın (2016) belirttiği gibi, *ayırıcı birliktelikler*, birinci referans grubu olarak yakın ilişki içinde bulunan insanlarla etkileşimler ile ikinci referans grubu olan otorite figürlerinden okul, öğretmen vb. gruplarla olan etkileşimlerden oluşur. *Tanımlamalar*, kişinin davranışlarının nedenini açıklayan ve neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair gerekçelendirmeler, ahlaki değerler ve eğilimlerdir. Genel tanımlamalar, kişilerin kanunlara saygılı olmaya yönelik tutumları; özel tanımlamalar ise, kişilerin herhangi bir davranışa ilişkin değerlendirmeleri ile ilgili tutumlarıdır. *Ayırıcı pekiştirme*, bir davranış sonucunda alınan şeyin ödül ve ceza oluşuna göre, o davranışın tekrarlanıp tekrarlanmayacağıdır. *Taklit* ise, suçun diğer kişilerden veya TV-internet gibi iletişim araçlarından gözlem yoluyla öğrenilmesidir (s. 154-156).

Özetlersek, suçun nedenlerini açıklamaya yönelik sosyolojik teoriler, kimi zaman suçun nedenini sosyal yapıda aramakta, suç davranışını sosyal sınıf, sosyal ve fiziki çevre, alt kültür değişkenlerini kullanarak açıklamaya çalışmaktadır. Kimi zaman da suçun sosyal etkileşimin bir ürünü ve öğrenilen bir davranış olduğunu belirtmekte, suç davranışını bireyin toplumla olan bağıyla ilişkilendirmekte ya da suçun nedenini bireye suçlu etiketi

yapıştırılmasından kaynaklandığını öne sürmektedir. Sosyolojik teoriler, bazen de suçu sosyal eşitsizliğe bağlama eğilimi göstermektedirler.

Sonuç

Suç geçmişten günümüze süregelen önemli bir sosyal problemdir. Tarihin her döneminde suçla mücadele edilmiştir. Suç işlemenin belli bir yaşı olmadığı, çocuk yaşlardan yetişkinliğe kadar her yaş grubunda suça karışan bireyler olduğu sosyal bir gerçekliktir. Suç davranışının bir çocuk tarafından gerçekleştirilmesi oldukça kaygı vericidir ve bununla mücadele etmek tüm toplumların öncelikli hedeflerinden biri olmalıdır. Çocuklar kendileri isteyerek değil, çeşitli nedenlerle suça sürüklenmektedir.

Suçta sürüklenmiş çocukların *önemli bir kısmının* özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Gelir düzeyi düşük, çok çocuklu ailelerden gelmektedirler ve sağlıklı aile ilişkileri bulunmamaktadır. Aralarında parçalanmış aile yapısına sahip olanlar bulunmaktadır. Yetersiz ebeveyn gözetimindedirler. Aile içinde hatalı disiplin anlayışı hakimdir. Ailenin ve çocuğun eğitim düzeyi düşüktür. Okulda başarısızdırlar ve kariyer hedefleri bulunmamaktadır. Ailelerinde ve arkadaş grubunun içinde suçlu olan ve alkol/madde kullanan bireyler bulunmaktadır. Dolayısıyla ailelerindeki ve arkadaşları arasındaki sapsmış bireyleri örnek alarak alkol/madde kullanabilmektedirler. Erken yaşlardan itibaren çalışma yaşamına atılanlar bulunmaktadır. Sosyo-kültürel etkinliklere katılımları düşüktür. Şiddet içeren diziler-filmler izleme, şiddet içerikli oyunlar oynama eğilimleri vardır.

Çocuk suçluların özelliklerine bakıldığında onları suça sürükleyen öncelikli nedenlerin aile başta olmak üzere sosyal çevre ve ekonomik nedenler olduğu görülmektedir. Bu çocukların aile ve arkadaş çevrelerinde suçlu bireylerin olması Sutherland'in Ayırıcı Birliktelikler Kuramında öne sürdüğü gibi suçun öğrenilen bir davranış olduğunu göstermektedir. Çocuk suçlular yakın çevrelerinde suçlu bireyleri kendilerine rol model alabilmektedir. Çocuk, suç işleyen aile büyüğü ya da arkadaşı gibi olmak istediğinden onların sapan davranışlarının uygun olduğunu düşünmekte, suç işlemeyi haklı çıkaracak gerekçeler üretebilmektedir. Çocuk suçluların tekrar suç işlemesinin önüne geçebilmek için çocuklara, Akers'in ayırıcı pekiştirme olarak belirttiği, suç davranışının karşılığında ceza alacaklarının bilincinin verilmesi gerekmektedir.

Çocuk suçluların aileleriyle ilişkilerine bakıldığında ailelerin çocuklarına karşı yeterli ilgiyi göstermediği, aile içi iletişimin sağlıklı olmadığı, ailenin çocuğa karşı ya aşırı baskıcı ya aşırı hoşgörülü ya da umursamaz bir şekilde tutarsız disiplin uyguladığı görülmektedir. Aile ilişkileri iyi olmayan çocukların aileleriyle olan bağlarının da zayıf olduğu söylenebilir.

Hirschi'nin kuramıyla örtüşen bir durum söz konusu olmaktadır. Çocuklarla aileleri arasında sevgi ve güven ortamının olmaması çocuğun aileye karşı olan sorumluluk duygusunu yok eder, çocuk suç davranışında bulunmaktan kaçınmaz. Çocuk suçluluğu ile mücadelede aile ve çocuk arasındaki sosyal bağların kuvvetlendirilmesinin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Hirschi'ye göre, çocuğun aile ile bağları güçlendikçe, suç işleme olasılığı azalmaktadır. Bu bağlamda aile okulları kurularak bu okullarda anne ve babalara doğru disiplin yöntemleriyle çocuk yetiştirilmesi, çocuk ve aile ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde eğitimler verilmelidir. Çocuk suçluluğu konusunda aileler bilinçlendirilmelidir.

Çocuk suçluluğunda eğitim değişkeninin son derece önemli olduğu görülmektedir. Çocuk suçluların düşük eğitim düzeyine sahip olması ve okul başarısızlıkları onların suçlu bireye dönüşmesinde etkili olmaktadır. Okulda başarısız olan çocuklar okuldan ve ideallerden de uzaklaşmaktadır. Hirschi'nin Sosyal Bağ Teorisine göre kendilerini ideal ve kariyerlerine adanmış bireyler daha az suç işlerler. Dolayısıyla çocukların eğitim düzeyleri yükseltilmeli ve kariyer sahibi olabilecekleri mesleklere yönlendirilmeleri gerekmektedir. Böylelikle onların gelecekte umutlu olmaları ve suç davranışından uzak durmaları sağlanabilir. Ayrıca geçim sıkıntısı yaşayan ailelere maddi ve sosyal yardımlar ile iş imkanları tanınmalıdır. Bu sayede çocuklar aile geçimine katkıda bulunmak için çalışma yaşamında yer almak yerine okul hayatına devam edebilir, suç ortamlarından uzaklaşabilirler.

Boş zaman etkinlikleri çocukların suça sürüklenmesini engelleyebilmektedir. Mason ve Wilson'un (1988) belirttiği gibi,

Geçen yüzyıldan beri spor ve boş zaman etkinliklerine katılmanın gençleri suça yönelik davranışlardan alıkoyduğu konusundaki görüşe çok güçlü teorik destek vardır. Farklı teoriler neden spor aktivitelerine katılımın çocuk suçluluğuna karşı önleyici bir rol oynadığını açıklamak için önerilerde bulunmuştur. Örneğin, benlik algısının gelişmesi, can sıkıntısından kurtulma, sosyal kontrolün artması bunların hepsi muhtemel açıklamalar olarak geliştirilmiştir (s. 2).

Çocukların boş zamanlarını verimli bir şekilde değerlendirecekleri uğraşlar edinmelerinin çocuk suçluluğuyla mücadelede etkin bir rol oynayacağı söylenebilir. Bu bağlamda, çocukların yeteneklerine göre sanatsal ve sportif faaliyetlerde bulunmaları sağlanmalıdır. Bunun için her kesimden çocuk ve gençlerin gidebileceği kültür ve sanat merkezleri kurulmalı, spor sahaları açılmalıdır. Bu merkezlerde ücretsiz tiyatro gösterimleri yapılmalı, resim, müzik ve spor kursları, drama eğitimleri verilmelidir. Çocuklara kitap

Bağış, R.C. (2019). Çocukları suça sürükleyen çevresel nedenler: sosyal bağ ve sosyal öğrenme teorileri ışığında bir değerlendirme. *Humanitas*, 7(14), 203-221

okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Bu sayede çocukların toplumla bağı güçlenir ve suç davranışında bulunmalarının önüne geçilebilir.

Çocukların her türlü sapan davranışlarının ve norm ihlallerinin azaltılabilmesi ve minimuma indirilmesi için onların toplumsal kurallara, toplumun hukuk sistemine ve insan haklarına saygılı bir şekilde erken yaşlardan itibaren yetiştirilmesi gerekmektedir (Dolu, 2013, s. 9). Böylelikle çocuk, hak ve hukuku gözeterek hareket eder, toplumla uyumlu bir birey olur.

Çocuk suçluluğunda televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarının da etkisi bulunmaktadır. Çocuklar aile ve yakın çevresinden suç davranışını öğrenebilirken, Akers'in Sosyal Öğrenme Teorisine göre, televizyon ve internette gördüklerini taklit ederek de suçu öğrenebilir. Bu bağlamda, televizyonda suç içerikli dizi ve programlar kaldırılmalı, çocuklar için güvenli internet ortamı sağlanmalıdır.

Çocuk suçluluğuna yönelik alınacak önlemlerle çocukların suça sürüklenmesi engellenebilir. Suça sürüklenmiş çocukların tekrar suça yönelmesi istenmiyorsa onlara suçlu etiketini yapıştırarak dışlayıcı tutum sergilenmemeli onları yeniden topluma kazandırmaya çalışmak gerekmektedir. Bu çocukların eğitimlerini sürdürmeleri ve meslek sahibi yapılması büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğlu, E. ve Terzi, Ç. (2008). Suçla mücadelede aile eğitiminin rolü ve önemi. A. Solak (Ed). *Çocuk suçluluğu ve aile* (2. baskı) (s. 33-45). Ankara: Hegem Yayınları.
- Akalın, N. (2000). Çocuğun suça itilmesinde toplumsallaşma öğelerinin etkisi. M. R. Şirin ve S. Usta Sayita (Haz). *1. İstanbul çocuk kurultayı bildiriler kitabı* (1. baskı) (s. 524-533). İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları.
- Aksoy, A. ve Ögel, K. (2004). *Tutuklu ve hükümlü ergenlerle ilgili yapılan tezlerin özetleri*. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün Gözetimindeki Çocuklara Yönelik Hizmetlerin İyileştirilmesi Projesi İhtiyaçların Belirlenmesi Çalışması. İstanbul: Yeniden Sağlık ve Eğitim Derneği.
- Akyüz, Y. (2011). Türk eğitim tarihi açısından “suçlu çocuk” kavramına bir bakış ve ilk önemli araştırma. S. Hançerli, B. Sevinç, C. Gürer ve M. C. Öner (Ed.), *Suçta sürüklenen ve mağdur çocuklar* (1. baskı) (s. 54-59). Ankara: SABEV Yayınları.
- Aksel, Ş. (2014). Çocuk suçluluğuna genel bakış. Ş. Aksel ve T. Yılmaz Irmak (Haz.). *Gelişim psikolojisi bakış açısıyla çocuk suçluluğu* (2. baskı) (s. 1-20). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Avcı, M. (2008). Tutuklu çocuklar üzerine bir araştırma: çocukların suça yönelmesinde etkili olan toplumsal nedenler ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 49-73.
- Bağış, R.C. (2017). *Çocuk emeğine ve çiraklık eğitimine sosyolojik bir bakış: Denizli kent örneği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Başbüyük, O. ve Karakuş, Ö. (2012). Sosyal çevre ve suç: sosyal yapı teorileri. O. Dolu (Ed.), *Kriminoloji* (1. baskı) içinde (s. 48-59). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Bilgin, D. (2019, 6 Ağustos). Antisozyal kişilik bozukluğunun kişilik özellikleri. *Antakya*. <https://www.antakyagazetesi.com/antisozyal-kisilik-bozuklugunun-kisilik-ozellikleri-2/>
- Cömert, Ö. (2018). *Mükerrer çocuk suçluluğu: “Bitlis ili örneği”*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- T.C. Resmi Gazete. (2005). *Çocuk koruma kanunu*. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Demirbaş, T. (2016). *Kriminoloji* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bağış, R.C. (2019). Çocukları suça sürükleyen çevresel nedenler: sosyal bağ ve sosyal öğrenme teorileri ışığında bir değerlendirme. *Humanitas*, 7(14), 203-221

Dolu, O. (2013). Suç ve sapma teorileri. A. Geleri (Ed.), *Suç sosyolojisi* (1. baskı) içinde (s. 2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2886.

Dönmezer, İ. (2009). Ana-Baba tutumlarının aile içi demokrasi ve çocuğa yönelik şiddetle ilişkisi. A. Solak (Ed), *Çocuk suçluluğu ve aile* (2. baskı) içinde (s. 179-193). Ankara: Hegem Yayınları.

Erdoğan, Z. (1989). *Elazığ çocuk ıslah evindeki hükümlü erkek çocukların suç işleme sebepleri konusunda bir sosyolojik araştırma*. Elazığ: Gaye Matbaa ve Yayıncılık.

Ereş, F. (2009). Toplumsal bir sorun: suçlu çocuklar. A. Solak (Ed), *Çocuk suçluluğu ve aile* (2. baskı) içinde (s. 157-178). Ankara: Hegem Yayınları.

Franklin, B. (1993). *Çocuk hakları* (1. baskı). (A.Türker, Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1986).

Güleç, G., Yenilmez, Ç., Günay, Y. ve Seber, G. (2002). *Çocuk suçluluğunda sosyodemografik özellikler*. I. Ulusal Çocuk ve Suç: Nedenler Ve Önleme Çalışmaları Sempozyumu. Ankara: Tisamat Basım Sanayii.

Çocuğun yükü ağır. (2019, 11 Haziran). *Cumhuriyet*.

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/1432857/Cocugun_yuku_agir.html

İçli, T. (2016). *Kriminoloji* (9.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İmamoğlu, A. (2015). *Psikolojik ve ahlaki açıdan çocuk suçluluğu* (1. baskı). İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Johnson, R.E. (1979). *Juvenile delinquency and its origins: an integrated theoretical approach* (1. baskı). Cambridge: Cambridge University Press.

Konaç, E. (1974). Çocuk suçluluğu. A. Güriz ve P. Benedict (Ed.), *Türk hukuku ve toplumu üzerine incelemeler* içinde (s. 527-596). Ankara: Türkiye Kalkınma Vakfı Yayınları No.1.

Kunt, V. (2003). *Suç ve çocuk*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Mason, G. ve Wilson, P., (1988). *Sport, recreation and juvenile crime* (1. baskı). Canberra: Australian Institute of Criminology.

Oktik, N. (2013). Sosyal sapma ve suçun sosyolojisine kuramsal yaklaşımlar. G. Önkal ve Ö. Sarı (Ed.), *Suçun sosyolojisi cezanın felsefesi* (1. baskı) içinde (s. 3-44). Ankara: Nobel Yayın.

Bağış, R.C. (2019). Çocukları suça sürükleyen çevresel nedenler: sosyal bağ ve sosyal öğrenme teorileri ışığında bir değerlendirme. *Humanitas*, 7(14), 203-221

Özbay, O. ve Özcan, Y. Z. (2006). A test of Hirschi's social bonding theory: juvenile delinquency in the high schools of Ankara, Turkey. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 50 (6), 711–726.

Polama, M. (2007). *Çağdaş sosyoloji kuramları* (1. baskı). (H. Erbaş, Çev.). Eos Yayınevi, Ankara. (Orijinal çalışma basım tarihi 1979).

Saltık, D. (2011). *Ankara Sincan çocuk eğitim evinde kalan çocuk hükümlülerin aile ilişkileri, aile yapısı ve akran etkisinin suça etkisi*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Sokullu-Akıncı, F. (2010). *Kriminoloji* (7. baskı). Bata Yayıncılık, İstanbul.

Sözen, E. (1986). Sosyolojik açıdan çocuk suçluluğu ve paşakapısı cezaevi'nde bir deneme. *Sosyoloji Konferansları*, 21, 261-285.

Topses, M.D. (2013). Eğitim düzeyi ve kardeş sayısının suç davranışıyla ilişkisi: Çanakkale E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu örneği. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 701-713.

Ümit, E. (2007). *Mekandan imkana çocuk suçluluğunun habitusu ceza ehliyeti ilişkisi* (1. baskı). Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Yavuzer, H. (1993). *Çocuk ve suç* (7. baskı). Ankara: Remzi Kitabevi.

Yelken, R. (2011). Çocuk suçluluğunu önlemenin temeli olarak uluslararası çocuk sözleşmeleri ve aileye verilen önem. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.). *Aile sosyolojisi* (2. baskı) içinde (s. 183-196). İstanbul: Açılım Kitap.